

УДК 37.013.42.011.31:37.018.4

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Юлія Овод

*Хмельницький національний університет
вул. Інститутська, 11, 29016 Хмельницький, Україна*

Розкрито суть поняття “комп’ютерна компетентність” та описано складові професійної компетентності соціального педагога. Виділено рівні та напрями застосування комп’ютерних технологій у соціальній педагогіці.

Ключові слова: комп’ютерна компетентність, складові професійної компетентності, соціальний педагог.

Двадцятье сторіччя ознаменувалося загальнолюдськими глобальними соціальними змінами, зумовленими науково-технічною революцією, розвитком нових інформаційних технологій, універсалізацією в застосуванні досягнень науки, в сукупності, що приводять до ускладнення і швидких змін у всіх сферах життя людини. В Україні ці зміни, посилені корінними перетвореннями в економіці і політиці, спричинили лавиноподібне зростання соціальних проблем, що торкнулися більшої частини населення країни.

Потреби в пошуку шляхів зниження негативних наслідків соціально-економічних перетворень в Україні останнього десятиліття ХХ століття привели до народження соціальної педагогіки як нового виду професійної діяльності. Представники цієї професії сьогодні працюють в установах і організаціях системи соціального захисту населення, освіти, медицини, культури, правоохоронних органах.

Метою статті є розгляд становлення в Україні професії “соціальний педагог”, її високого суспільного статусу, потреби, що швидко зростає, у відповідних службах соціального захисту людей.

Підготовка професійних працівників соціальної сфери – одне з головних завдань у системі соціальної освіти. Вона потребує нового погляду і наукового обґрунтування цілісної дидактичної системи підготовки соціальних педагогів, пошуку форм і засобів навчання і самонавчання, адекватних вимогам до рівня підготовки професіонала. Зазначимо, що проблему оптимізації вузівської підготовки фахівця активно досліджують відносно соціально-значущих професій (педагоги, соціальні педагоги, психологи, соціологи та ін.). Пошук шляхів оптимізації професійної

підготовки фахівців для системи соціального захисту населення лежить в руслі загальнодидактичних проблем педагогіки вищої школи.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, готовність майбутнього фахівця до самостійної діяльності не можна розглядати поза зв'язком з професійною компетентністю соціального педагога. Оскільки, з одного боку, професійні риси суб'єкта діяльності розглядають у контексті вияву психологічних особливостей особи, необхідних для засвоєння спеціальних знань, умінь і навиків, що забезпечують необхідну ефективність професійної праці (А. А. Деркач, Н. В. Кузьміна). З іншого, комплекс вимог (динамічності розвитку, системності і комплексності підтримки, що надається, її адресний характер та ін.), що ставлять до сучасної соціальної роботи, в цілому може бути досягнутий тільки внаслідок забезпечення компетентності як у діяльності відповідних служб, так і окремого соціального педагога (Б. Н. Боденко, Н. В. Гарашкина, Т. П. Дьячек, І. А. Зімня та ін.) [2].

Аналіз наукової літератури і досвіду вузівської підготовки фахівців свідчить, що сьогодні вдосконалення української системи вищої освіти здійснюється в контексті тенденцій розвитку глобального освітнього простору, що підтверджується підписанням нашою країною декларації про впровадження Болонської системи освіти. Відповідно до неї ведеться пошук шляхів зближення освітніх систем держав, що підписали її.

Закономірною тенденцією розвитку глобального освітнього простору сьогодні є пошук педагогічним співтовариством різних країн освітніх технологій, що задовольняють певний комплекс вимог, а саме:

- забезпечення високої якості професійної підготовки майбутніх фахівців;
- збільшення частки самостійної роботи студентів у процесі їх навчання у вищому навчальному закладі;
- доступності навчальних курсів студентам, територіально віддаленим від навчальних закладу, зокрема, що проживають в інших країнах;
- розширення переліку пропонованих вищим навчальним закладом/факультетом навчальних дисциплін, зокрема, побудованих на підставі порівняльного аналізу розвитку тієї або іншої професійної діяльності відповідно до національних традицій, культурних особливостей і рівня соціально-економічного розвитку декількох країн.

Зміни щодо цілей професійної освіти, які співвідносяться з глобальним завданням забезпечення швидкого входження колишнього студента в соціальний і професійний світ, його продуктивною адаптацією в них, зумовили нову парадигму професійної освіти. Йдеться про формування професійної компетентності випускника вищого навчального закладу.

У широкому сенсі слова, “компетентний” (лат. *competens, competentis* – здатний) – означає той, що “знає, досвідчений в певній галузі”; “що має право відповідно до своїх знань судити про будь-що”.

Стосовно того або іншого виду професійної діяльності вітчизняні та зарубіжні дослідники наводять декілька трактувань, що вирізняються за змістом, поняття в “компетентність” і “професійна компетентність”.

Зокрема, Дж. Рівний, один з перших, хто системно дослідив проблему компетентності, розглядає її як специфічну здатність, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії в тій або іншій науковій галузі, охоплює вузькоспеціальні знання, особливі наочні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії.

Аналіз літератури свідчить, що зміст професійної компетентності вчені розглядають як:

- загальну культуру фахівця, відображену в сукупності наукових знань, ціннісних орієнтації, мотивів діяльності; пізнання ним навколишнього світу і розуміння свого місця в ньому; здатність до розвитку творчого потенціалу (Т. Г. Браже);
- уміння професійно мислити і професійно діяти (А. І. Міщенко, Л. І. Міщенко, Е. Н. Шиянов);
- ступінь розвиненості професійно-особистісних рис, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності в конкретній науковій галузі, що виражається в діловому і партнерському спілкуванні з людьми у процесі вирішення їхніх життєвих проблем (С. Я. Батишев, Е. І. Холостова);
- психічний стан суб'єкта професійної діяльності, що дає змогу самостійно і відповідально її здійснювати (А. І. Фукін);
- сукупність функцій, бути правим і відповідальність фахівця (В. Г. Афанасьєв);
- готовність до професійної діяльності (Г. С. Трофімова)[3].

Отже, професійна компетентність охоплює широкий спектр характеристик професіонала: його здібностей, професійно-особистісних характеристик, знань, умінь і навичок, ухвалення ціннісних основ професії, володіння засобами діяльності, що в сукупності повинно забезпечувати якісне і раціональне вирішення професійних завдань.

На підставі аналізу наукової літератури можна стверджувати про те, що компетентність охоплює такі складові компоненти:

- тенденція до яснішого розуміння цінностей і установок щодо конкретної мети;
- самостійність мислення, оригінальність;
- готовність використовувати нові ідеї та інновації для досягнення мети;

- готовність і здатність навчатися самостійно; наполегливість;
- здатність ухвалювати рішення;
- персональна відповідальність;
- готовність займатися організаційним і суспільним плануванням та ін.

Що стосується соціального педагога, то дослідники не єдині в думці щодо структури його професійної компетентності і називають понад півтора десятка її складових, зокрема:

- ерудованість в сфері політики, економіки, соціального розвитку, культури;
- знання теоретичних підстав професії;
- уміння виконувати професійно зумовлені дії;
- уміння ухвалювати рішення і відповідати за їх наслідки;
- здатність викликати інтерес суспільства до результатів своєї професійної діяльності;
- комунікабельність;
- професійний такт і делікатність;
- емоційна стійкість і готовність до психологічних навантажень;
- толерантність, доброзичливість і увага до людей та ін. [6].

Безумовно, для інструментального використання професійної компетентності як образу кінцевого результату освітнього процесу в умовах сучасного вищого навчального закладу необхідне упорядкування зазначених складових за будь-якою підставою. Продуктивним, на наш погляд, є підхід А. К. Маркової, що виділила такі компоненти професійної компетентності:

- спеціальну – означає володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;
- соціальну – відображає володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування; соціальну відповідальність за результати своєї професійної праці;
- особову – припускає володіння прийомами особового самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особи;
- індивідуальну – означає володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здібність до індивідуального самозбереження, несхильність професійному вигоранню [5].

Близький до цієї позиції погляд І. А. Зімньої, яка стосовно соціального педагога визначила такі компоненти професійної компетентності:

- перша – співвідноситься з власне особистою характеристикою соціального працівника; її критерієм є відповідність гуманістичного потенціалу особи певному виду діяльності;
- друга – охоплює спеціальні знання і уміння не тільки у вузькопрофесійних питаннях, але і в тих сферах, які прямо або побічно пов'язані з вирішенням професійних завдань;
- третя – охоплює уміння налагоджувати адекватні міжособові і конвенційні взаємини в різних ситуаціях спілкування.

Інший аспект у композиції структури професійної компетентності фахівця соціальної сфери подано у працях Ф. Ш. Мухаметзянової:

- соціально-правова компетентність – знання і уміння в сфері взаємодії з суспільними інститутами і людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування і поведінки;
- спеціальна компетентність – підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати типові професійні завдання і оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно набувати нових знань і умінь за фахом;
- персональна компетентність – здібність до постійного професійного зростання і підвищення кваліфікації, а також реалізації себе в професійній діяльності;
- аутокомпетентність – адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій;
- екстремальна компетентність – здатність діяти в екстремальних ситуаціях [6].

Розвиваючи його, ми вважаємо за необхідне доповнити її склад ще одним компонентом — комп'ютерною компетентністю.

Під час обґрунтування своєї позиції ми виходимо з проведеного нами аналізу змісту діяльності суб'єктів соціальної роботи, яка реалізується на основі комп'ютерних технологій (КТ).

У численних дослідженнях доведено, що у будь-якому вигляді професійній діяльності сьогодні широко використовують ті або інші види комп'ютерних технологій.

Приймаючи як базове визначення КТ, сформульоване К. Р. Овчинніковою, комп'ютерні технології в соціальній педагогіці розглядаємо як систему знань про опрацювання, зберігання і передання соціально значущої інформації, здійснюваних за допомогою комп'ютерних систем, а також їх алгоритмоване введення у зміст професійної діяльності фахівця із соціальної роботи.

Аналіз позиції, що відводиться комп'ютерним технологіям в соціальній педагогіці, нерозривно пов'язаний з такими поняттями, як "інформація", "інформаційний простір".

Необхідність постійної операції великими масивами швидко змінної інформації (поточні зміни окремих норм соціального законодавства, нові підходи у формах соціальної підтримки; розвиток ресурсних можливостей соціальної установи; варіації можливостей участі в соціальній роботі клієнта та ін.) є однією з особливостей будь-якої технології соціальної роботи. Функціонування і розвиток соціальної сфери, як системи, що самоорганізовується, управління нею неможливе без прямого і зворотного зв'язку, без обміну інформацією.

Отже, інформація і комунікації є ключовими чинниками процесу управління соціальною сферою, що реалізовується за схемою, що передбачає збір, переробку і передачу інформації. Наприклад, інформація, від якої відштовхується фахівець під час вибудовування алгоритму соціальної підтримки клієнта, лежить в основі будь-якої приватної технології соціальної роботи. Вона задає межі вибору конкретних форм, засобів, масштабів і втручання.

Розглядаючи комп'ютерні технології як складову технологій соціальної педагогіки, ми, як і А. І. Войтенко, зазначаємо, що вони дають змогу:

- автоматизувати процес збору, нагромадження, розрахунку, зберігання, оновлення, передачі й відображення інформації;
- підвищувати рівень інформаційної взаємодії макро-, мезо- і мікрорівнів соціальної педагогіки завдяки чіткішій організації вертикальних і горизонтальних зв'язків;
- вивільняти користувачів від виконання вручну великих обсягів робіт з введення і опрацювання інформації;
- збільшити продуктивність його роботи внаслідок усунення елементів рутинної праці (заповнення стандартних форм, виконання механічного підрахунку та ін.), тобто за одиницю робочого часу він в змозі виконати більший обсяг роботи;
- запровадити адресну спрямованість на конкретного клієнта під час визначення видів соціальної допомоги, яку надають;
- скласти "портрет соціальних проблем" сім'ї, а не окремого її члена, а це, відповідно, дасть можливість вирішувати соціальні проблеми сім'ї в комплексі;
- зменшити кількість механічних помилок, які допускають під час складання довідок, звітів та іншої документації.

Спираючись на дослідження, а також власні спостереження, ми виділяємо такі головні напрями застосування комп'ютерних технологій в соціальній роботі:

- для створення, зберігання, передачі і використання спеціалізованих баз даних;
- створення на базі комп'ютерних програмних продуктів пошуково-довідкових систем професійної спрямованості;
- експрес-діагностика психо-соціального стану клієнта;
- введення комп'ютерних технологій в технології адаптації і реабілітації соціальних клієнтів;
- використання ресурсів Інтернету для пошуку даних, обміну відомостями з колегами з інших регіонів і країн;
- залучення уваги професійного співтовариства і зацікавленої громадськості до “больових точок” соціальної роботи.

Стосовно менеджера соціальної сфери ці технології забезпечують такі сторони його роботи:

- підвищують оперативність планування, тактичного і стратегічного управління, контролю за результатами діяльності;
- покращують облік проблем і потреб клієнтів;
- можливість швидкого обліку можливостей клієнтів центру, співставлення ресурсів центру і клієнта у вирішенні проблем;
- дають змогу проводити об'єднання інформаційних ресурсів про клієнта і його проблеми, що зберігаються в різних установах і відомствах, що робить достовірнішою інформацію про клієнта і ресурси установ;
- забезпечують можливості опрацювання і узагальнення великих масивів інформації про проблеми, що полегшує планування ефективної допомоги, підвищує достовірність прогнозів;
- сприяє формуванню нової “технологічної” культури фахівців соціальної сфери[4].

Щодо третього типу суб'єктів соціальної роботи – клієнтів – застосування комп'ютерних технологій виражається в:

- підвищенні інформованості стосовно основних ресурсах соціальної підтримки;
- доступності технічної периферії і оперативності розміщеної в системі інформації (довідкові термінали);
- підвищенні оперативності отримання відповіді на запит клієнта;
- скороченні часу отримання соціальної підтримки (внаслідок активування бази клієнтських запитів під час появи в соціальному агентстві конкретних, необхідних саме йому ресурсів

Отже, із вищезазначеного можемо зробити висновок, що сучасний фахівець із соціальної педагогіки використовує різні комп'ютерні технології. До структури його професійної компетентності повинен належати

компонент, що відображає знання, уміння і готовність їх застосування для вирішення професійних завдань. Цей компонент визначений нами як комп'ютерна компетентність.

Застосування комп'ютерних технологій в процесі навчання не вимагає від тих, хто навчається, знання мов програмування тощо.

Функціональну компетентність ми розглядаємо як цілісну систему знань про структуру технічних і програмних засобів, сформовані уявлення про можливості комп'ютерних технологій, що відображаються у світоглядній позиції про місце і роль комп'ютерних технологій в практичній соціальній роботі.

Виділені в роботі рівні комп'ютерної компетентності наведено в таблиці.

Рівні і зміст комп'ютерної компетентності

Рівні комп'ютерної компетентності	Характеристика змісту рівнів комп'ютерної компетентності
Комп'ютерна письменність	Базові комп'ютерні знання і уміння
Функціональна компетентність	Комп'ютерні знання і уміння як засіб навчальні діяльності
Системно-професійна компетентність	Професійно орієнтовані комп'ютерні знання і уміння

З таблиці видно, що збільшення рівня комп'ютерної компетентності змінює ставлення суб'єкта до предмета діяльності, тобто засоби, характерні для комп'ютерних технологій, перетворюються з предмета вивчення в засіб праці.

Висновки. Отже, професійна компетентність соціального педагога – це системна освіта, що охоплює чотири компоненти (особовий, соціальний, технологічний, комп'ютерний), що є результатом процесу підготовки фахівця у вищому навчальному закладі.

У нашому розумінні особистісна компетентність визначає ставлення фахівця до самого себе як до особи і суб'єкта професійної діяльності в сфері соціального захисту населення. Соціальна компетентність характеризує успішність взаємодії професіонала з іншими людьми (фахівцями, соціальними клієнтами та ін.). Технологічна компетентність відображає когнітивну і технологічну готовність до професійної діяльності, володіння засобами і процедурами реалізації головних функцій фахівця соціальної

роботи (організаторська, посередницька, профілактична, інформаційно-комунікативна, пошукове дослідження та ін.).

Акцентовано, що звернення до професійної компетентності як результату цілеспрямованої професійної підготовки соціальних педагогів не випадкове, оскільки саме цей результат дає змогу теоретично обґрунтувати і методично грамотно спроектувати систему безперервної освіти, збудувати взаємодію суб'єктів освітнього процесу.

Комп'ютерну компетентність розглядаємо в контексті використання фахівцями соціальної сфери комп'ютерних технологій, що постійно розширюється, в основі яких лежить загальне і спеціальне програмне забезпечення.

Водночас формуванню комп'ютерної компетентності майбутнього фахівця під час його навчання у вищому навчальному закладі можуть заважати такі проблеми:

- відсутність у студентів навиків роботи з комп'ютером;
- відсутність звички працювати з викладачем, що перебуває “за екраном”;
- несформованість таких рис, як упевненість, рішучість, самостійність, оскільки звичнішою, що не вимагає витрат часу на одночасне освоєння навиків користування комп'ютерною технікою, для них є робота з друкарським текстом (підручник, навчальний посібник, методичні рекомендації тощо).

Отже, комп'ютерну компетентність фахівців із соціальної роботи можна визначити як інтегральну особистісну рису, яка виражена в знаннях про способи отримання, переробки, передачі, зберігання і подання професійно детермінованої інформації за допомогою комп'ютерних технологій, в узагальнених уміннях інтегрувати їх у технології соціальної роботи, не порушуючи професійних цінностей і установок; розуміння їхньої ролі і місця в безперервному професійному розвитку шляхом самостійної пізнавальної діяльності.

-
1. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. 2003. № 5.
  2. Зимняя И. А. Социальная работа как профессиональная деятельность // Социальная работа. Вып. 2. М., 1992.
  3. Машищ Е. И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения: Педагогическая наука – реформе школы. М., 1988.
  4. Мухаметзянова Ф. Ш. Теория и практика дистанционной подготовки специалиста социальной сферы в регионе. Казань, 2002.

5. *Пасхин Е. Н.* Педагогическая информатика // Высшее образование в России. 1994.
6. *Равен Дж.* Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. М., 2002.

PROFESSIONAL COMPETENCE OF A SOCIAL PEDAGOGUE IN THE CONTEXT OF DISTANCE EDUCATION

Julia Ovod

*Khmeltsky National University
Instytut's'ka Str., 11, UA-29016 Khmeltsky, Ukraine*

The author exposes the essence of the concept “computer competence” and takes an inventory of the main components of social pedagogue’s professional competence. She defines levels and aspects of using the computer technology in social pedagogics.

Key words: computer competence, social pedagogue, professional competence components, social pedagogics.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СРЕДСТВ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Юлія Овод

*Хмельницкий национальный университет
ул. Институтская, 11, 29016 Хмельницкий, Украина*

Рассмотрено сущность понятия “компьютерная компетентность” и описаны составляющие профессиональной компетенции социального педагога. Выделены уровни и направления использования компьютерных технологий в социальной педагогике.

Ключевые слова: компьютерная компетентность, составляющие педагогической компетенции, социальный педагог.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008